

для О. Доброклонського – це передусім якомога докладніший виклад історичного матеріалу в хронологічній послідовності, без змістового аналізу і пояснення подій. По-друге, час, у який творив О. Доброклонський, не міг не накласти відбитку на його світогляд.

Отже, О. Доброклонський як дослідник знаходився на роздоріжжі. Від старого розуміння історичного дослідження автор відійшов, а нових принципів сучасної йому історичної науки, висловлених П. Знаменським та Є. Голубинським, до кінця прийняти не зміг. Звідси цілковита довіра, з одного боку, до історичного факту, а з іншого – аналіз причинності історичного явища. О. Доброклонський практично перейшов до формулювання причинно-наслідкових зв'язків тих чи інших історичних подій, але не до кінця приєднувався до критичного напрямку. Він так і не наважився розвинути тему причинності історичних процесів, так само як і завершити своє дослідження ґрунтовними висновками.

1. Карташев А.В. *Очерки по истории русской церкви*: В 2 т. – Т. 1. – М., 1991.
2. Муравьев А.Н. *История Российской Церкви*. – СПб., 1838.
3. Филарет (Гумилевский). *История Русской Церкви*: В 5 кн. – X; М., 1849 – 1853.
4. Знаменский П.В. *Руководство к русской церковной истории*. – Казань, 1870.
5. Доброклонский А.П. *Руководство по истории русской церкви*. – Рязань, 1889.
6. Боярченко В., Толстой В. *Историк церкви А.П. Доброклонский // Рязанская старина*. – 1998. – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.starina.ryazan.ru.
7. Смолич И.К. *История Русской Церкви. 1700 – 1917 гг.*: В 2 ч. – Ч. 1. – М., 1996.
8. Афанасьев Н. *Памяти А. П. Доброклонского [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: www.golubinski.ru.
9. Доброклонский А.П. *Руководство по истории Русской Церкви*. – М., 2008.

Pruťka G.O. *The ecclesiastical policy of Catherine the II in the Olexandr Dobroklonsky study*. The author raises the question of ecclesiastical reforms and transformations by Catherine the II in O.P. Dobroklonsky's study "The Guide on the History of the Russian Church".

Key words: Russian Orthodox Church, synodal government, Priesthood Synod, history studying.

В. С. Єрмілов

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД «ВРАЧЕБНОЙ ХРОНИКИ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ»

У «Врачебной хронике Херсонской губернии» на протязі 1892 – 1916 рр. публікувались матеріали на різноманітні медичні теми, переважно з питань земської медицини. Здійснено бібліографічний огляд цих публікацій.

Ключові слова: Херсонська губернія, земство, громадська медицина, земська медицина, медична історіографія.

Земське самоуправління в Херсонській губернії виникло в числі перших серед українських губерній та з самого початку відзначалося досить високою активністю в різних галузях своєї діяльності. Невдовзі виникла потреба у висвітленні багатьох питань, якими займалися як органи управління (губернські та повітові збори й управи), так і окремі земські діячі. Для цього через декілька років було засновано спеціальне періодичне видання – «Сборник Херсонского Земства».

Оскільки у діяльності Херсонського земства визначне місце займала організація медичної допомоги сільському населенню, то у цьому збірнику з перших випусків, систематично, серед іншого, публікувались матеріали земської медицини. З часом таких матеріалів ставало

все більше, але розміщувались вони у збірнику безсистемно, що утруднювало користування ними. Відтак, виникла ідея матеріали з найбільш актуальних земських питань (сільське господарство, ветеринарія) подавати у збірнику в спеціальному розділі, назвавши його «Хроніка». Так з'явилися «Сельско-хозяйственная хроника Херсонской губернии» і «Ветеринарная хроника Херсонской губернии».

1892 р. в «Сборнике Херсонского Земства» була започаткована «Врачебная хроника Херсонской губернии». Перший номер «Врачебной хроники» було вміщено в січневому випуску «Сборника». Всі номери «Врачебной хроники», як складової «Сборника», редагувала губернська земська управа. Мотиви видання «Врачебной хроники Херсонской губернии» управа у першому номері виклала так: «По постановлению губернского собрания губернное земство принимает участие в деятельности против эпидемий в чрезвычайных случаях, но такая деятельность губернского земства была до сих пор невозможна вследствие крайней затруднительности определить, что такое чрезвычайный случай; в виду этого губернская управа ограничилась тем, что предоставляла усмотрению санитарных врачей определение тех случаев, когда им лично следует принять участие в деятельности против эпидемий; санитарные врачи ежемесячно доставляли губернской управе сведения о развитии эпидемических болезней. В первое время губернская управа гектографировала эти сведения и рассылала врачам губернии; именно губернская управа не могла выпустить бюллетеня о заразных болезнях в известный месяц ранее 20 числа следующего в благоприятном случае; поэтому на некоторых уездных съездах врачи и признали излишнюю рассылку им бюллетеней, и она была прекращена. Но бюллетени гектографировались и рассылались санитарным врачам и уездным управам, причем на съездах санитарных врачей не раз обсуждался вопрос о возможном ускорении высылки сведений, но это оказалось невозможным. В настоящее время губернская управа делает попытку получить сведения непосредственно от участковых врачей в двухнедельные сроки. К этому стремлению ускорить получение сведений в последнее время присоединился еще другой стимул: администрация часто обращается к губернской управе с запросами о положении дела в той или другой эпидемической местности и с требованиями принять меры... Сведения врачей будут печататься за период 1-15 числа, но не позже 25 и от 15-1 не позже 10, конечно, если гг. участковые врачи озаботятся возможно скорейшею высылкою сведений, и в виде отдельных оттисков будут рассылаться всем врачам губернии. Губернская управа надеется, что гг. врачи отнесутся с полным сочувствием к этому важному делу. В таком случае губернская управа будет своевременно знать о положении эпидемий во всей губернии, что ей, может быть, даст возможность уловить направление распространения эпидемий, хотя бы некоторых, своевременно; с другой стороны, гг. врачи будут своевременно уведомлены о положении дела в губернии и могут осведомляться, не появились ли заразные заболевания в местностях участка, смежных с местностями, пораженными эпидемиями» [1, 29-30].

Таким чином, метою для видання «Врачебной хроники» управою на перше місце ставились питання боротьби з епідеміями в губернії. Декларуючи намір публікувати дані про епідемії в губернії за першу половину місяця (з 1-го по 15-е число) і другу половину місяця (з 15-го по 1-е число наступного місяця), управа прохала лікарів у випадках, коли їх прогнієпідемічна діяльність «заслуживает особого внимания или течение эпи-

демии представляло интересные особенности, то желательно, что бы такие эпидемии описывались более подробно”. Такі лікарські дописи управа зобов’язувалась розміщувати в “Хронике”. Крім цього, управа мала малювати не залишати поза увагою й інші цікаві медичні питання: “В практике врачей встречаются случаи, наблюдения и т. п., представляющие интерес в научном отношении или практическую важность. Эти случаи по своей единичности или по причине недостатка времени не обрабатываются врачами и не сообщаются медицинским органам печати и таким образом остаются только в памяти врача. Между тем желательно было бы сохранить эти случаи; если бы гг. врачи сообщали их редакции “Сборника”, то они, отдельно или в связи с другими накопившимися фактами, могли бы печататься в “Хронике” [2, 30].

Також управа повідомляла, що в “Хронике” же будут печататься протоколы уездных съездов врачей и других медицинских совещаний, постановления земских собраний по медицине и работы врачей Херсонской губернии по медицине. Таким образом, все, касающееся медицины в губернии, будет своевременно сообщаться всем, в том числе заинтересованным лицам, и опыт отдельных врачей и корпорации их в виде уездных съездов не будет пропадать безследно”. Отже, з самого початку “Врачебная хроника Херсонской губернии” планувалась як видання широкої медичної тематики. І хоч вона розміщувалась у “Сборниках Херсонского Земства”, видання мало окрему від нього нумерацію сторінок і таким чином могло бути окремим виданням. Дійсно, майже всі щорічні випуски “Врачебной хроники Херсонской губернии”, які є у Національній науковій медичній бібліотеці (Київ), представляють собою окремі самостійні збірники.

На жаль, бібліографічні описи “Врачебных хроник Херсонской губернии” у Національній медичній бібліотеці вказують тільки випуски (номери) цих хронік. У Миколаївській, Херсонській і Одеській обласних наукових бібліотеках, де є “Сборники Херсонского Земства” (не за всі роки), в бібліографічних описах “Сборников” знаходимо тільки записи загалом окремих номерів “Врачебной хроники”. Бібліографічні описи змісту кожного номеру “Хроніки” відсутні.

“Врачебная хроника Херсонской губернии” виходила довгий час двічі на місяць, у період 1909 – 1916 рр. – по 6 або 12 випусків на рік. Кожний номер містив досить багато окремих матеріалів, бібліографічний опис яких вище вказаними бібліотеками не здійснювався. Тому сучасний дослідник має певні труднощі під час пошуків потрібного матеріалу. Адже “Врачебная хроника Херсонской губернии” містить багато різноманітного матеріалу. Це, перш за все, як і заявлялось губернською управою на початку видання “Хроніки”, періодичні, у кожному номері, відомості про всі епідемічні захворювання по кожному повіту із вказаними волостями і селами у вигляді таблиць. До цих таблиць додавались окремі повідомлення земських і міських лікарів, а також географічне розповсюдження епідемії, часто з додаванням відповідної мапи губернії.

Систематично у “Хрониках” публікувались постанови губернських і повітових земських зборів з медичних питань, а також протоколи та постанови засідань губернської медичної ради, нарад санітарних лікарів губернії та засідань губернської виконавчої санітарної комісії, з’їздів або нарад земських лікарів кожного повіту. Часто ці протоколи мали додатки – доповіді комісій або окремих лікарів з актуальних на той час питань. Найбільше матеріалів “Хроніки” містили стосовно епідемії, що час від часу поширювались у губернії. Серед адміністра-

тивних рішень, розміщених у випусках перших років, звертають на себе увагу “Циркуляры Елисаветградской земской управы и санитарной исполнительно-исполнительной комиссии разным учреждениям и лицам”, видані під час холерної епідемії. Цікаво, що вони склалися з таких окремих циркулярів: “Господину санитарному попечителю...”, “...волостному правителю”, “Всем попечителям и учителям народных школ Елисаветградского уезда”, “Всем гг. землевладельцам Елисаветградского уезда”, “О предупредительных мерах во время сбора призываемых”, “Учителям земских школ Елисаветградского уезда”, “Всем волостным и сельским правлениям Елисаветградского уезда” [3, 160-177]. Також у окремих випусках публікувались розпорядження і циркуляри Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ, самого міністерства, губернатора, постанови губернської управи з медичних питань.

Особливе місце займають губернські наради та з’їзди лікарів і представників земських управ, де найбільш ґрунтовно розглядалися всі найважливіші питання організації земської та міської медицини [4]. Друкувались також звіти різних медичних закладів губернських та деяких повітових і міжповітових лікувальних установ, у тому числі психіатричної лікувальниці, віспенного телятника, Одеської бактеріологічної станції. Багато років розміщувались звіти про діяльність лікувально-продовольчих пунктів для прийшлих сільськогосподарських робітників.

У Херсонській губернії працювали відомі організатори земської медицини. Вони були активними дописувачами “Врачебной хроники”. Досить назвати таких лікарів, як М. Уваров, М. Тезяков, І. Козубов, О. Корчак-Чепурківський, С. Ігумнов, М. Гошкевич, Є. Яковенко та деякі їх роботи наукового характеру [5]. Крім цього, в “Хронике” інколи з’являлись оригінальні статті, наприклад, переклад роботи всевітньо відомого вчених Е. Ру та А. Іенсена про останні на той час наукові дослідження дифтерії, зроблений земським лікарем О. Юцевичем [6]; подання з’їзду лікарів Олександрійського повіту про відміну тілесних покарань [7]; лист всевітньо відомого вченого-гігієніста Ф. Ерісмана з Цюріха [8] або незвичайна, як для лікаря, робота І. Кміта про колір волосся та очей у школярів [9].

З 1895 р. у “Хрониках” з’явилась рубрика “Разные врачебные заметки”, згодом – “Земско-медицинская хроника” і “Общественно-санитарная хроника”, де розміщувались короткі замітки про різні медичні події спочатку в Херсонській, а потім і в інших губерніях. Досить цікаві і для нашого часу звіти лікарів про підвищення кваліфікації (наукові відрядження) у клініках російських та іноземних університетів. В останні роки випуску “Врачебной хроники” стали все частіше з’являтися ще не досліджені в наш час матеріали стосовно професійної діяльності, соціального стану, умов праці та побуту всіх категорій медичних працівників [10].

Отже, оглянувши “Врачебную хроника Херсонской губернии”, яка виходила у складі “Сборника Херсонского Земства” впродовж 1891 – 1916 рр., можемо констатувати, що вона містить чимало публікацій, які розкривають багатогранну діяльність земства та лікарів з організації медичної допомоги сільському населенню, проти-епідемічної боротьби, діяльності окремих медичних закладів. Також міститься багато матеріалів обговорень і рішень органів влади з медичних питань, з’їздів і нарад лікарів з актуальних професійних складових їх роботи, соціальних питань, праці та побуту медиків губернії.

2. *От Херсонской губернской земской управы // Врачебная хроника Херсонской губернии (далі – ВХХГ). – 1892. – № 1.*
3. *Приложения // ВХХГ. – 1893. – № 3.*
4. *Губернское совещание врачей и представителей земских управ Херсонской губернии о мерах против холеры. 12 – 18 марта 1893 г. // ВХХГ. – 1893. – № 5; Свод постановлений губернского совещания врачей и представителей земских управ Херсонской губернии о мерах против холеры. 12 – 18 марта 1893 г. в Херсоне // ВХХГ. – 1893. – № 6; Протоколы совещания представителей земских управ и санитарных врачей Херсонской губернии по вопросам о мероприятиях против сыпного тифа // ВХХГ. – 1894. – № 8; Материалы к XII губернскому съезду врачей // ВХХГ. – 1895. – № 10; К созыву XV съезда врачей и представителей земских и городских управ Херсонской губернии // ВХХГ. – 1903. – № 1 – 2.*
5. *Уваров М. О надзоре за рабочими // ВХХГ. – 1892. – № 10; Козубов И. Первый опыт применения антидифтеритной сыворотки в земской практике Херсонской губернии // ВХХГ. – 1894. – № 23; Тезяков Н.И. Материалы о травматических повреждении, происходящих у рабочих от работ с сельско-хозяйственными машинами и орудиями // ВХХГ. – 1898. – № 6; Иезумнов С.Н. К вопросу об окулистической помощи населению // ВХХГ. – 1900. – № 5 – 6; Яковенко Е.И. Программа для исследования здоровья учащихся // ВХХГ. – 1900. – № 16; Гошкевич М.И. К материалам о проказе (lepra) в Херсонской губернии // ВХХГ. – 1901. – № 12.*
6. *К изучению дифтерита // ВХХГ. – 1894. – № 13.*
7. *Ходатайство съезда врачей об отмене телесных наказаний // ВХХГ. – 1901. – № 13.*
8. *Мнение проф. Ф. Эрисмана о новом меню Херсонской губернской земской больницы // ВХХГ. – 1903. – № 5 – 6.*
9. *Кмит. Цвет волос и глаз у учеников земских школ Елисаветградского уезда // ВХХГ. – 1895. – № 5.*
10. *Востриков П.Е. О нормировке труда медицинского земского персонала Александровского уезда // ВХХГ. – 1911. – Вып. IV; Проект правил обеспечения медицинского и ветеринарного персонала на случай смерти или потери трудоспособности от заражения при борьбе с эпидемиями и эпизоотиями // ВХХГ. – 1913. – Вып. V.*

Yermilov V.S. The historiographical review “The Physician Chronicles of the Kherson Huberniya”. In “The Physician Chronicles of the Kherson Huberniya” during the 1892nd – 1916 the reviews of the different medical matters, mostly about the “zemska” medicine were published. The bibliographical analysis of these publications was made.

Key words: Kherson Huberniya, zemstvo, civil medicine, zemska medicine, medical historiography.

М. С. Бабінська

УКРАЇНА В ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ОСКАРА ГАЛЕЦЬКОГО

У статті аналізуються дослідження О. Галецького, присвячені подіям минулого українських земель, увагу приділено проблемі повстання князя Свидригайла 1430 – 1442 рр., козацько-селянським повстанням другої половини XVI – середини XVII ст., питанням генеалогії та геральдики української шляхти, приналежності України до Центрально-Східної Європи.
Ключові слова: Оскар Галецький, Україна, Центрально-Східна Європа, Свидригайло, шляхта, наукові дослідження.

Постать О. Галецького є однією з найбільш експонованих у польській історіографії. 2008 р. в Польщі засновано нагороду його імені «Książka Historyczna Roku» для науково-популярних книг, присвячених історії Польської держави XX ст. Роком пізніше Польський Інститут Національної Пам'яті видав монографію, присвячену біографії вченого [1]. Важливе місце в працях О. Галецького посідала українська проблематика, умови розвитку та співіснування українських земель в складі Речі Посполитої та Російської імперії. Однак у вітчизняній історіогра-

фічній науці його постать висвітлена недостатньо. Аналіз його поглядів на проблеми історичного минулого України і визначили мету цієї статті.

О. Галецький (1891 – 1973) – видатний історик, медієвіст-візантолог, професор Варшавського університету, член ПАН, дипломат, кавалер Мальтійського ордену. Він був членом багатьох академій і наукових товариств: Варшавського Наукового Товариства, делегатом до академії Conseil de Perfectionnement de l'Institut Francais de Varsovie, брав участь у дослідницькій роботі Католицького Союзу Міжнародних Досліджень, Товариства наукового у Львові, Польського Товариства Геральдичного (президент), Міжнародної Дипломатичної академії (в Парижі), Istituto per l'Europa Orientale (в Римі), Centre International de Synthese Historique (в Парижі). Він нагороджувався ступенем доктора honoris causa – Ліонського та Монреальського університетів, De Paul University та Fordham University.

З-поміж багатогранних напрямків досліджень професора О. Галецького чільне місце відводилося проблемам минулого України. Ряд публікацій присвячено входженню українських земель до складу Польсько-Литовської держави, релігійній ситуації на українських землях після Люблінської унії, генеалогії та геральдиці української шляхти, проблемам українсько-польських взаємин [2, 12]. Значну увагу О. Галецький приділив дослідженню участі українських земель у збройному протистоянні нащадків Гедиміна 1430 – 1442 рр. Вчений запропонував власну концепцію причин внутрішньополітичної кризи Великого князівства Литовського середини XV ст. «Територіально-політична» концепція О. Галецького трактує події після смерті Вітовта як боротьбу української феодальної аристократії за урівняння в політичних правах з литовською.

У розвідці «Litwa, Ruś i Żmudź jako części składowe Wielkiego Księstwa Litewskiego» [3] вчений реконструював соціально-політичну історію українських земель у складі Великого князівства Литовського в другій половині XIV ст. На думку О. Галецького, Литовська держава в зазначений період поділялася на дві частини: етнічні литовські землі та Русь. Про це свідчать титули, якими іменувалися литовські князі. Так, в офіційних документах великий князь Ягайло іменувався як «magnus rex vel dux Litvanorum Russiaeque dominus et heres naturalis», тобто король або князь Литви та Русі. Після підписання Кревської унії Ягайло та його наступники поєднали титул володарів Литви і Русі з титулом королів Польщі [3, 7].

Підпорядкування руських земель Великому князівству Литовському відбувалося на васально-ленних засадах. Руська знать на своїх територіях зберігала автономію внутрішнього управління, а зовнішньополітичні зносини повністю перебували під контролем литовських князів [3, 17]. Кревська унія 1385 р. змінила ситуацію і призвела до втрати автономії українських земель в складі новоутвореної Польсько-Литовської держави. Становище місцевого населення суттєво погіршувало і релігійна політика. Українська та білоруська еліта вбачала можливість досягнення своїх політичних прагнень через включення в боротьбу між великими князями литовськими та польським королем. Це підтверджує факт підтримки руською знаттю обрання Вітовта у 1398 р. Великим князем Литовським, всупереч Кревській унії. Однак, навіть після підписання між Литвою та Польщею Віленсько-Радомської унії 1401 р., за якою Вітовт визнавався великим князем литовським, справа досягнення руською шляхтою політичних прав так і не зрушила з місця.

Політична безправність, національні та релігійні утиски стали джерелом антагонізму між Литвою та Руссю в складі Литовської держави. На його тлі спалахнув